

PSIXOLOG TALABALARNING KASBIY SIFATLAR RIVOJLANISHI HAQIDAGI ILMIY MANBALARNING NAZARIY TAHLILI PSIXOLOGIK

Sadikova Umida Botirovna
Urganch davlat universiteti o'qituvchisi

Mamlakatimizda oliy ta'lim muassasalarida amalga oshirilayotgan islohotlar hamda o'zgarishlar bitiruvchi kadrlarning shaxsiy va ijodkorlik imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga imkon beradigan umumiy va kasbiy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu borada yangidan yangi shart-sharoitlar amalga oshirilmoqda. Mazkur sharoitlarni tadbiq qilish natijasida talabalar kelajak kasbi haqidagi tasavvurlarning adekvat timsolini shakllantirish, irodaviy harakatlarni rivojlantirish va unda o'z o'rnini topish qobiliyati, ularning shaxsiy imkoniyatlari va xususiyatlariga mos kelishi kabi xususiyatlar namoyon bo'ladi. Yoshlarning kasbiy qiziqishlaridan kelib chiqib, o'zlari tanlagan kasbining kelajakdagi obrazini o'zida hayolan ko'ra olsa, o'z imkoniyatidan foydalanib, mavjud qobiliyatini rivojlantirishga ta'sir qiladigan omilga transformatsiya qilish zarur bo'ladi. Mazkur jarayonda kasbiy sifatlarning rivojlanishi o'zida hissiy, irodaviy va kognitiv komponentlarni qamrab olgan kognitiv asosni vujudga keltiradi.

Mamlakatimizda, xususan prezident asarlarida shaxs va uning kasbiy rivojlanishi bo'yicha hukumat qarorlari va me'yoriy xujjatlar qabul qilingan hamda qonun bilan himoyalangan.

O'qitishning asosiy vazifasi innovatsiyalardan foydalangan holda kuchli bilimga ega avlodni yetishtirib chiqarishdan iborat. Bu borada amalga oshirilayotgan qator islohatlar bilan birga yetishib chiqayotgan yosh kadrlarning kasbiy bilimlarining amaliyotdagi natijasi ularning sifat ko'rsatkichini belgilab beradi. Shu asnoda bitiruvchi psixolog talabalarining kasbiy mukammallikka ega bo'lishi ishimizning asosiy maqsadidir.

Inson psixikasi haqidagi bilimlarning rivojlanish tarixi juda qadimiy va navqiron hisoblanadi. Barcha fanlarning otasi hisoblanmish falsafa fanining bir qismi sifatida bo'lgan, keyinchalik tadqiqotlar va ilmiy nazariyalar olib borish natijasida mustaqil fan sifatida psixologiya fani ajralib chiqqan.

Ayni kunda psixologiyaga ehtiyoj kundan kunga ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan amaliy psixolog kasbi zamonaviy kasblardan biri hisoblanib, bunda hamisha insonlarning ruhiy olami bilan birga ishlar ekan, fandagi ilmiy nazariyalar kundan-kunga yangilanib borishi, bu esa ilmiy bilimlarni to'xtovsiz tarzda egallashni talab qiladi. Jamiyatga moslashish bilan bog'liq qiyinchiliklar, ehtiyojlarni qondirish uchun kuchli fiziologik va emotsional zo'riqish bilan harakatlanishni talab qiladigan faoliyatga moyillik oshadi. Bu esa bir vaqtning o'zida shaxsni ham sotsium bilan munosabatlarini ham o'zini boshqarish bilan bog'liq psixologik faoliyatni birga olib borish talabini keltirib chiqaradi. Natijada inson uni qo'llab-quvvatlaydigan, unga yanada kuch bag'ishlaydigan ichki faollikni faollashtiradigan, turli psixoemotsional holatlarda o'zini adekvat nazorat qilishga yordam

beradigan mutaxassisga ehtiyoj sezadi. Bunday ehtiyojning amalga oshishi uchun bevosita psixolog yordamga keladi. Aslida, psixolog esa ijobiy natijaga erishishi uchun, insonlarning ishonchini qozonishi va ularga to'g'ri yo'l ko'rsata bilishida, eng avvalo o'zidagi irodani shakllantira bilishi, emotsiyasini boshqara olishi, muloqatchanlikning yuqori ko'rsatkichiga ega bo'lishi, umumiy jihatdan kasbiy kompetensiyaga ega bo'lishi zarur.

O'tgan yillarga nisbatan bugungi kunda bizning mamlakatimizda psixologlar haqidagi qarashlar mutlaqo o'zgargan. Bu kasb bo'yicha to'g'ri tushunchalar paydo bo'la boshlagan. Insonlar tomonidan psixologga qo'yiladigan talab va tasavvurlar juda yuqori bo'lib, ular uchun bu kasb egasidan inson ruhiyatini to'liq o'zgartira oladigan kasb egasi va hakazolar talab qilinmoqda. Vaholanki, amaliy psixolog kasbi kasbiy professiogrammada nazarda tutilgan faoliyat yo'nalishlarini amalga oshirishni talab qilgan ekan, bu ba'zan mijoz kutuvlari va psixolog mutaxassisning yondashuvi o'rtasida ba'zi tushunmovchiliklar va o'zaro nomuvofiqliklar keltirib chiqarish ehtimolining ham mavjudligini ko'rsatadi. Aynan aholi tomonidan psixolog mutaxassisga mana shunday kutuvlar jamiyatda psixologning kasbiy faoliyatini to'g'ri yo'lga qo'yilishi va shunga mos tarzda kasbiy rivojlanish jarayonining adekvat kechishiga ilmiy yondashuvni talab qiladi. Bu o'rinda psixolog mutaxassisning kasbiy sifatlari haqida ilmiy tadqiqotlarni tahlil qilish va uni rivojlantira olishi muhimdir.

Inson ruhiyatini o'rganishning ilmiy asoslariga tayanish miloddan avvalgi VII-VI asrlarda psixikani ilohiy kuch sifatida tushunishdan boshlangan. Dastlabki tushunchalar animistik xarakterga ega bo'lib, har bir narsaning o'z qalbi, ruhi mavjud, deb tushuntirilgan. Idealizm va materializm o'rtasidagi g'oyalar kurashi ruh (jon)ning asoslari va qonuniyatlari bo'yicha yillar davomida davom etgan. Platon, Aristotel, Sokrat, Demokrit, Milet maktabi namoyondalari Fales, Anaksimend, Anaksimandr, Pifagor, Anaksagor, Geraklit, Empedokl, Gippokrat, Galen va shu kabi antik dunyo mutafakkirlari ruhiyat masalalari, inson fe'l-atvori, salomatlik va kasallik vujudga kelishida ruhiy hodisalarning o'rni haqida dastlabki g'oyalarni bildirganlar.

Sharq mutafakkirlarining g'oyalarida shaxsning kasb-hunarga ega bo'lishi, xususan kelgusida muayyan kasb-hunarga tayyorlanayotgan bo'lg'usi kasb egalari to'g'risidagi qarashlar keng yoritilgan.

Insonning muayyan kasbga tayyorlanishida undagi kasbiy sifatlar va kasbiy kompetentlikning rivojlanishi masalasining tadqiqiga bag'ishlangan harakatlar XIX asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan. Ushbu muammoning kelib chiqishi, birinchi navbatda, I.M.Sechenov, I.P.Pavlov, V.M.Bexterev va boshqalarning asarlari tufayli inson fiziologiyasi va uning amaliy sohalarini o'rganishdagi yutuqlar bilan bog'liq, shuningdek, G.Gelmgolts, G.Fexner, I.Myuller, V.Vundt va boshqalar tomonidan taklif qilingan psixologiyaning muhim yo'nalishlaridan – bilish jarayonlarida eksperimental psixologiyani qo'llash, D.Kettell, F.Galtonning tafvutlar psixologiyasiga tayanish, E.Dyurkgeym, V.Vundt, V.M.Bexterev va boshqalarning ijtimoiy psixologiya sohasida olib borgan tadqiqotlari bilan tanishish, F.Galton taklif qilgan qobiliyatlar psixologiyasi va psixodiagnostikasini o'rganish

tadqiqot ishimizni mazmun mohiyatini ochib berishda katta ahamiyat kasb etadi. Ikkinchidan, kasbiy sifatlar rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar sanoat, transport, harbiy ishlarda ilmiy-texnikaviy inqilobning boshlanishi va mehnat unumdorligining o'sishini ta'minlash, jarohatlar va xodimlarning baxtsiz hodisalarni oldini olish va kasb kasalliklarini kamaytirish bo'yicha vazifalarning paydo bo'lishi bilan belgilandi.

Bugungi kunda fan-texnikalarning rivojlanishi, insonlarning yashash va turmush tarzi takomillashishi, bu psixolog mutaxassisligining yanada yuksak darajada takomillashishi, insonlar hayoti uchun ma'suliyatli kasbiy mahoratini rivojlantirishi zamon talabga aylanmoqda. Shu munosabat bilan kasbiy muammolarni yechishga nazariy va amaliy jihatdan tayyor, kasbiy faoliyat tizimini yaratish, qo'llash va moslashtirishga qodir yuqori malakali kadrlar tayyorlash muammosi alohida ahamiyat kasb etadi. Bu esa bo'lg'usi psixologlarning o'z yo'nalishini mukammal tarzda zamon bilan hamnafaslikda rivojlantirishi eng dolzarb masalalardan biridir.

1. Amaliy psixologiya sohasi mamlakatimizda birmuncha, amaliyotning ancha yangi, yosh sohasi bo'lib, uning ta'limotida ma'lum bir tuzilmasizlik mavjud. Mana shu noaniqliklarni bartaraf qilish psixolog mutaxassisning muhim zaruriy kasbiy sifatlarini ajratib olishga yordam beradi.

2. Talaba psixologlarni o'rganayotgan yo'nalishining mukammalligi uchun kasbiy tayyorgarlik, intellektual salohiyat va kasbiy ta'lim natijasida dunyoqarash shakllanadi.

Psixolog talabalarni kasbiy jihatdan mukammallik darajada tayyorash, kasbiy salohiyati bilan erishadigan yutuqlarini ilmiy manbalar bilan o'rganish, zarur innovatsiyalar bilan boyitish, ajratib olish va tahlil qilishga qaratilgan ilmiy adabiyotlarda turli yo'nalish vakillari va olimlar o'zlarining tadqiqot predmetidan kelib chiqib, o'z variantlarini taklif qilganlar, bundan shunday xulosa qilish mumkinki, muhimi psixolog kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlab beradigan asosiy kasbiy sifatlarini ajratib olish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". O'z.R Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollari bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqi. //Xalq so'zi gazetasi, 2017 yil 16 yanvar №11.

2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. В 2-х т. - М.: Педагогика, 1989. - 328 с.

3. Hergenhahn B.R., Tracy V.Henley An Intoduction to the History of Psychology. - Wadsworth, Cengage Learning, Belmont, CA, USA, 2014. - 685 p

4. Леонтьев А. А. Психология общения. М.: издательство «Смысл», 1997-365 с.